

Стаття посвячена проблемним вопросам гуманізації і демократизації діяльності майбутніх правоохоронців з урахуванням історико-правової спадщини в становленні сучасної міліції.

Ключевые слова: *гражданское общество, общественная безопасность, гуманно-правовая культура, профилактика, профессиональная ответственность*

In the article the problem questions of humanization and de democratization of professional activities of future law enforcement officials' are examined taking into account historical and legal heritage in the development of modern militia.

Key words: *civil society, society, public safety, humanistic – legal culture, professional responsibility.*

Серебряк В.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Луганськ, Україна).

Єнна О.А. – викладач тактико-спеціальної підготовки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Луганськ, Україна).

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко

УДК 370.1+371.49

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ТА ДУХОВНОСТІ МОЛОДІ У ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

А.Г. Сігова

У статті усвідомлена єдність становлення громадянської інформованості крізь призму формування духовної культури молоді у вищих навчальних закладів. Автор доводить напрями і форми виховної діяльності у формуванні громадянськості та духовності молоді.

Ключові слова: *громадянськість, духовність, громадянсько-патріотичне виховання, духовна культура, громадська самосвідомість, духовно-етичний розвиток.*

Деїдеологізація країни поставила перед освітою нові проблеми: відсутність патріотичних почуттів (особливо у підростаючого покоління), незнання своєї історії, своєї культури, неспроможність зрозуміти й

прийняти своєрідність інших культур. Тому сьогодні все більш актуальним стає тезис про відродження духовності, виховання громадянськості і патріотизму, який тісно пов'язує з формуванням національних (патріотичних) та інтернаціональних (загальнолюдських) почуттів, необхідних для співпричетності до цінностей людської культури.

У сучасних умовах удосконалення та реформування системи вищої освіти важливим питанням є відродження культурно-духовних здобутків вищої школи, перехід до культуротворчої системи освіти в цілому. Необхідність такого оновлення пов'язана з тим, що тільки піднявшись на вершину національної культури, людина може розкрити для себе загальнолюдські цінності, навчитися розуміти і поважати культурно-духовну спадщину і досягнення інших народів. Щоб бути патріотом, любити Батьківщину, необхідно відчувати духовне життя народу, творчо укріпити себе в ньому. Щоб бути гідним звання громадянина, необхідно прийняти мову, історію держави, правосвідомість, світобачення як свої власні.

Громадянськість і патріотизм є аспектами духовної культури особистості, тому рішення проблеми громадянсько-патріотичного виховання знаходиться в площині формування духовної культури підрастаючого покоління, яку ми розглядаємо як складну інтеграційну особову властивість, що включає гуманістичні компоненти базової культури особистості в їх духовній цілісності. Ідея особистості в контексті культури дає напрям духовному життю індивіда. Функцію смислоутворюючого механізму тут виконує духовна культура. Процес виховання громадянськості і патріотизму, таким чином, тіснопов'язаний з процесом особистого становлення індивіда і спрямованістю його культурної діяльності на етичній основі. Духовна культура стає базовою властивістю особистості, що визначає гуманні форми її буття в сучасній культурі.

Про наявність різноманітних засобів і шляхів формування громадянської культури говорять багато науковців: і соціологи, і філософи, і психологи, і педагоги. Проблемі *формування духовно-етичного компонента громадянсько-патріотичного виховання* в педагогічному процесі присвячені такі наукові дослідження, а саме: зміцнення духовних зв'язків з навколишнім середовищем, як природним, так і соціальним, формування стійкого інтересу до історичного минулого свого народу і

народів своєї країни, формування фундаментальних потреб – П.В. Симонов, Я.І. Єршов, О.П. В'яземський, А.М. Кузін.

Ціннісно-смісловий підхід у формуванні духовності розглядають Г.А. Аванесова, А.С. Арсен'єв, Б.С. Братусь, Л.І. Буєва, З.А. Лекторський, Б.Т. Лихачов, В.І. Слободчиков, С.Л. Соловейчик, С.Л. Рубінштейн, В.Н. Шердаков, Н.Е. Щуркова), роблячи акцент на включеності людини в світ культури, на етичному самовдосконаленні.

Культурно-діяльнісний підхід, який полягає в розумінні духовності як форми самоорганізації і управління людиною самою собою і відображає творчу спрямованість діяльності особи в соціумі, розглядають В.І. Мурашов, І.В. Силуянова.

Процес формування духовної культури особи в умовах освіти здійснюється на діяльнісній основі. Тому теоретичний і практичний інтерес становлять дослідження з теорії діяльності вітчизняних вчених (сутнісний підхід до проблеми діяльності розглядають психологи Е.Г. Юдін, В.С. Швир'єв, Л.І. Буєва, А.Н. Леонтьєв, Н.Г. Кристотур'ян, В.П. Зінченко; суб'єктно-об'єктні відносини – К.А. Абульханова-Славська, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Анан'єв, М.С. Каган, Е.Ф. Ломов).

На початку нового тисячоліття питання громадянства, громадянського суспільства, історичної спадщини, правового і духовного виховання – набули особливої актуальності. Загострення соціально-політичної ситуації в Україні, зміна парадигми суспільного розвитку помітно підвищили інтерес суспільства до свого історичного коріння, зросла роль історичної свідомості. Разом з тим виникли прогалини в уявленні народу про своє минуле. Досвід останніх десятиліть ще раз показав, що неучтвo мас в основних питаннях історії неминуче робить їх об'єктом маніпуляції в руках спритних політиків. Безперечно, авторитет історії – явище не постійне. Відображаючи процес розвитку людського суспільства, історія завжди була тісно пов'язана з політикою, володарі завжди прагнули підпорядкувати її собі, нав'язати народу своє трактування минулого. І це заважало історії перетворитися на науку, робило її власницею і служницею політики. Але як би там не було, досвід розвитку людства виділяє, особливо переконливо в сучасному суспільстві, історичну свідомість народу як важливу рушійну силу суспільного розвитку [1].

Звернемо увагу і на те, що історія, її аналіз, трактування, оцінки осіб, узагальнення, що робляться ученими на основі досліджень, тільки тоді стають рушійною силою в суспільстві, коли вони затверджуються в

свідомості народу. А це немислимо без активної, дієвої участі в освітньому процесі викладачів ВНЗ, які є сполучною ланкою між академічною наукою і народом. Він, викладач, уміє доносити великі революційні ідеї до майбутніх фахівців, які знаходять надалі свій вірний життєвий шлях [2].

Метою статті є усвідомлення єдності становлення громадянської компетентності крізь призму формування духовної культури.

Наша країна переживає складний етап у своїй історії. Відкинувши радянську модель розвитку, суспільство опинилося на шляху пошуку альтернативних варіантів, апробації нових принципів ведення економіки, організації влади, формування нових підходів у сфері освіти тощо. Разом з продуманими, теоретично обґрунтованими рішеннями залишається, на жаль, що став традиційним горезвісний метод проб і помилок. І, мабуть, найнебезпечніше те, що викликає глибоку тривогу – це невміння інших діячів, що опинилися на капітановому містку суспільства і держави, за великою кількістю поточних, повсякденних завдань бачити проблеми, що мають стратегічне значення, в гонитві за технологіями швидкого успіху враховувати глибинні процеси і тенденції [3].

Той, хто професійно пов'язаний з вихованням і освітою молодих поколінь, особливо усвідомлює: багато мовиться про економіку, про виробництво в цілому і про окремі його напрями, а про головного виробника, працівника, часто судять чисто споживацькі – як про джерело доходів і прибутку. Так само судять і про громадянина. Немало таких політиків, для яких він становить інтерес лише як виборець, – один раз на декілька років що має право віддати за кого-небудь свій голос. Про те ж, що кожен громадянин – це особа зі своїми запитамі і потребами, лідери різних суспільних утворень в кращому разі тільки говорять.

Громадянська самосвідомість – найважливіша частина суспільної свідомості, в якій сконцентровано уявлення суспільства, окремих його членів про самих себе, про свої соціальні ідеали, цінності, смисли, цілі, орієнтири на майбутнє тощо. Громадянська свідомість – це свідомість члена цивільного суспільства, хоча цивільне суспільство, як затверджують інші знавці, у нас в країні не склалося. Проте це зовсім не зменшує сенсу цивільного виховання. Кожен громадянин, який усвідомлює свій борг і відповідальність перед суспільством, – це активний поборник затвердження громадянського суспільства [4].

Громадянськість невід'ємна від патріотизму – відданості Батьківщині. Не можна бути справжнім громадянином своєї країни, якщо

ти не її патріот Але громадянськість – не тільки любов до рідної землі, але і грамотне, цивілізоване і свідоме виконання своїх громадянських обов'язків і боргу, збагнення політичної і правової культури, уміле використання своїх прав і обов'язків [5].

Патріотизм відіграв видатну роль на різних етапах вітчизняної історії, допомагаючи згуртувати народні маси для захисту Батьківщини від іноземних загарбників. Він актуальний і сьогодні, коли країна переживає нестабільність і коли далеко не подолані сепаратистські тенденції.

У світлі сказаного є важливим питання про співвідношення громадянськості і патріотизму у виховній роботі зі студентською молоддю. Звичайно, і те і інше треба підсилювати, удосконалювати, адаптувати до сучасних умов. Важливо не протиставляти ці поняття, напрями у виховній роботі, а знайти міру їх поєднання. Патріотизм будь-якого рівня: місцевого, регіонального, національно-етнічного або такого, що скріплює, цементує все співтовариство великої країни як єдине ціле – немислимий без усвідомлення прав і обов'язків громадян саме України [6].

Звичайно, проблеми, пов'язані з громадянським вихованням, не лежать на поверхні. Їх треба виявляти, досліджувати. І тут кожен педагогічний, науковий колектив, державна або суспільна структура, політична партія і рухи можуть знайти для себе відповідну нішу.

Виховання громадянськості, формування громадянської позиції – центральна ланка проблеми формування поколінь. Вихідною позицією однією з основоположних завдань будь-якої суспільної системи при цьому було і залишається твердження в свідомості об'єднаних нею мас відчуття приналежності до даного співтовариства [7]. У міру виникнення націй, утворення держав – вітчизн, в ході захисту їх від іноземних вторгнень зароджується і розвивається патріотизм як етично-етична норма, і на її основі – напрям в духовному житті. І другий напрям, що має схожі цілі, покликаний формувати у громадян ставлення до суспільства, Вітчизни, припускає не просто відданість країні і народу, але і свідому включеність в суспільне життя, активність у виконанні свого громадянського обов'язку, це – формування громадянськості, громадянське і правове виховання [8].

У епохи, коли справами суспільства заправляла вельми нечисленна еліта, величезні маси народу через своє безправ'я, неучтво і неорганізованість виявлялися усуненими від вирішення багатьох доленосних питань. Проте у міру розвитку цивілізації і посилення ролі народних мас в історичному процесі значення громадянськості як мети

виховання помітно зростає. На виховання громадянськості спрямовані зусилля органів влади, що відповідають за пропаганду, освіту і виховання, а також засобів масової інформації і політичних партій [9].

Однією з можливих причин може бути відсутність належної уваги суспільства до формування громадянськості, належності до єдиної багатонаціональної країни. Треба сказати, що саме слово "громадянин" як форма звернення людей один до одного за радянських часів практично не уживалося, за виключенням хіба що міліції при затриманні сумнівних осіб або у відношенні до обвинувачених у ході судових процесів. У всіх інших випадках домінувало звернення "товариш". Звичайно, у будь-якому випадку малося на увазі, що патріот і є дійсний громадянин. Велика частка істини в цьому безумовно була. Але далеко не вся.

Громадянин – діяльна фігура, суб'єкт, що має свою думку, безпосередньо сам або через представників що здійснює управління країною. Наскільки він компетентний у своїх правах? Наскільки уміло ними користується? Наскільки грамотно і відповідально виконує свої обов'язки? Питання непрості, відповідь на них залежить від рівня культури у всіх її іпостасях і вимірюваннях: культури особистості, поведінки, мислення, спілкування, а також етичною, правовою, політичною і естетичною. Тим часом розвиток культури – проблема не тільки соціальна і духовна, але і педагогічна. Культура громадянина багато в чому зумовлює умови соціального середовища, зовнішньої дії, вона формується у процесі становлення особистості і суспільства в цілому, і цей процес має бути керованим [2].

Що потрібне сьогодні нашому стабільному суспільству, щоб врятувати, зберегти країну? Як подолати дефіцит патріотизму?

Ще на шкільній лаві діти вивчають мову, історію рідної країни. Далеко за межі школи виходила державна програма "Духовний розвиток особистості".

У цьому напрямі робиться немало. Серед тих, хто веде такий пошук, - викладачі, молоді науковці, аспіранти Донбаського інституту техніки і менеджменту Міжнародного науково-технічного університету. З 2004 р. здійснюється ряд проектів, які дозволяють вирішувати завдання виховання і освіти молоді комплексно, наголошуючи на формуванні громадянських якостей, духовної культури студентської молоді: "Виховання громадянськості і патріотизму студентів" (автор А.Г. Сигова), «Світ рівних можливостей» (автор М.В. Роганова) - проект для студентів-

інвалідів і проект «Духовна реабілітація суспільства» (автори Т.В. Кухтик, М.В. Роганова). Наш інститут одним із перших серед технічних вузів країни розпочав вивчення системи суспільно-політичних відносин у сьогоднішній Україні та практично реалізує ці здобутки в освітньо-виховному процесі. Розроблений та впроваджений інтегрований курс «Громадянство» дає можливість прослідкувати сучасні механізми реалізації народовладдя, починаючи з їх історичного коріння і виходячи на актуальні проблеми сьогодення.

У навчальний процес Міжнародного науково-технічного університету та його підрозділи впроваджено авторську програму гуманітарного спецкурсу «Духовна культура студентської молоді», яка розрахована на студентів всіх спеціальностей технічних і економічних вищих навчальних закладів, де дисципліни культурологічного циклу практично не викладаються. З метою ефективного досягнення завдань духовного розвитку особистості освоєння змісту навчальної дисципліни спеціально організується в умовах системно-технологічної побудови викладачем навчальної, позанавчальної і самостійної пізнавальної діяльності студентів:

- в умовах форм організації **навчальної діяльності**: проблемна лекція, проблемний семінар, дискусія; уроки «відвертих думок», дебати, конференції;

- в умовах форм організації **позанавчальної діяльності**: години національного виховання, колективні творчі справи, навчально-виховні творчі програми, екскурсії, зустрічі з діячами культури, духовенства, відвідування музеїв, виставок, театрів і концертів, організація вечорів запитань та відповідей, диспутів тощо;

- в умовах форм організації **самостійної роботи** студентів: творче проектування, ведення власного портфоліо «Сходинки мого духовного становлення».

Все це допомагає у роботі і молодих, і досвідчених викладачів вищих навчальних закладів у справі формування громадянської і духовної культури.

Необхідні зміни у самій стратегії виховання підростаючих поколінь і всіх українців. Вони обумовлені ситуацією, що склалася, – розпадом країни, наявністю відцентрових, сепаратистських тенденцій і настроїв, які ще й сьогодні не вдається переламати. Сьогодні як ніколи важливо змістити акценти, перенести центр тяжіння на громадянське виховання, на

затвердження єдності і згуртованості народу на базі приналежності до однієї великої держави, єдиної системи державних і суспільних інститутів, держави, що виступає як гарантія свобод громадян і партнер громадянського суспільства [10, 11]. Мова йде про формування громадянськості як інтеграційної якості особистості, що дозволяє їй відчувати себе юридично, соціально, етично і політично дієздатним членом суспільства і громадянином держави. Громадянськість – це не тільки любов до землі батьків, не тільки і не стільки платонічне відчуття. Це усвідомлена життєва позиція, що виражається в активній, свідомій діяльності в ім'я принципів, що лежать в її основі [2, 12].

Досвід показує, що громадянське виховання не можна відривати від інших напрямів і форм виховної діяльності і тим більше протистояти їм. Для виключення подальшого погіршення становища необхідне повернення країни на шлях самобутнього духовно-етичного розвитку. Тільки таким чином можна протистояти ворожій ідеології. Ця посилка повинна бути покладена в основу цивільно-патріотичного виховання молоді. Розроблена науковцями система виховної роботи в Донбаському інституті техніки та менеджменту передбачає всебічний розвиток особистості на обширному арсеналі засобів скарбниці світової культури. Ця методика, яка була народжена вимогами гуманітаризації вищої освіти, має бути опробувана у підрозділах Міжнародного науково-технічного університету, і це без сумніву дасть свої позитивні результати не тільки у формуванні суттєвих рис спеціаліста, які становлять базис для розкриття творчих здібностей, але й розкриють можливість програм чи методик, що розроблені на їх основі, і численного методичного матеріалу, у формуванні духовності молоді.

Література

1. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. - К., 1993.
2. Дзюба І. Між культурою і політикою. - К., 1998.
3. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. - 1998. - № 5.
4. Шевченко Г. Духовність і цінності життя. - Зб. наук. ст. Духовність особистості: методологія, теорія, практика. – Вип. 5 ст. 3-15.
5. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Пед. нариси. - Львів, 1996. - 235 с.
6. Сухомлинська О. Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання : на шляху до синтезу парадигм. – Історико-педагогічний альманах. // Вип. 1. 2005. – ст. 5-20.

7. Кукушкин В.С. Теория и методика воспитательной работы. Уч. Пособие. – Ростов- на-Дону. - Издательский центр Мао Т. – 2002, - 320 с.
8. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія.- 1997. - №1. - С.124-129.
9. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (лінгво-культурологічна концепція). - Від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму. - Львів, 2002.
10. Культурне відродження в Україні. - Тернопіль, 1993.
11. Методика воспитательной работы / Под ред. В.А. Сластенина. – Москва: Асадема, 2002. – 114 с.
12. Українська народність: нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. - К., 1990.
13. Нариси історії української інтелігенції: У 3-х т. - К., 1994.

Содержание статьи раскрывает единство становления гражданской компетентности и духовной культуры молодого поколения. Автор раскрывает направления и формы воспитательной деятельности высших учебных заведений, способствующих формированию гражданственности и духовности молодого поколения.

Ключевые слова: *гражданственность, духовность, гражданско-патриотическое воспитание, духовная культура, гражданское сознание, духовно-этическое развитие.*

The content of the article exposes the unity of becoming of civil competence and spiritual culture of the young generation. The author suggests directions and forms of pedagogical activity of higher educational establishments, encouraging evolution of civic consciousness and spirituality of the young generation.

Keywords: *civic consciousness, spirituality, civil-patriotic education, spiritual culture, spiritual-ethics development.*

Сігова А.- кандидат педагогічних наук, доцент Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету (м. Краматорськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Є.А. Зеленов